

Bir geçmiş zaman adamı:

Ali Nizami Bey

Konur Ertop

Ali Nizami Bey, Abdülhak Şinasi Hisar'ın anlatmayı çok sevdiği eski zaman adamlarından biridir.

“Geçmiş Zaman Peşinde” yazarı Marcel Proust’un yolunu izleyen Hisar, tıpkı onun gibi, “geçmiş zamanın içinden” renkli görüntüler çekiş çıkarır. “Geçmiş Zaman Köşkle-ri”, “Geçmiş Zaman Fıkraları” yazarının “Boğaziçi Mehtapları”, “Boğaziçi Yalıları” gibi kitaplarında da bu “geçmiş zaman” sözü kendini duyumsatır: Yayınılamayı tasarladığı bir kitabının adı “Geçmiş Zaman Adamları”dır. Üç romanı (“Çamlıcadaki Eniştemiz”, “Fahim Bey ve Biz”, “Ali Nizami Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği”) üç “eski zaman adamı”nı canlandırır...

Bunların sonuncusu Can Yayınları’nda yazarı genç kuşaklara tanı-tacak yeni dizinin ilk kitabı oldu.

Hisar romanlarına “hikaye” di-yordu. Geçmiş zaman adamlarını canlandıran hikayeler, öyküler... Bu adamları, onların yaşadıkları çevre-leri, onlarla ilişkide olan kimseleri yakından görüp tanımıştır. “Bütün yazdıklarım hatıradır. Hatıralarımı yazarken roman aklıma gelmiyor. Samimi hatıralarımı, ‘hikaye’ adı ile ifade daha kolay geliyor” der. Üç yapıtında da kahramanları tuhaf, garip kimselerdir. Onların yadırganan hallerini, delişmenliklerini sayıp dö-ker. Bu konuda da şu açıklamayı yapmıştır: “Hayat içinde tesadüfleri en ziyade hoş gidebilecek olan insanlar, merakımızı en ziyade tahrik edebilenler, ya sarahaten mahalli olanlar, yahut Fahim Bey gibi, bir nevi anormal halleriyle, muammalarıyla bize merak telkin edenler ol-ması lazım gelir.”

Ali Nizami Bey de böyle “anormal halleriyle, muammalarıyla bize merak telkin eden” biri. Bütün yazdıklarının anı olduğunu söyleyen yazar çocukluğunda aile çevresinde tanıdığı ilginç kişileri roman malzemesi yaparken elbette yer yer de-ğiş-tirmelerde bulunmuştur. Romanları-

Abdülhak Şinasi Hisar

nın örgüsü bir anı kitabı gibidir. Anne tarafından dedesinin Rumelihisarı’ndaki yalısında, baba tarafından dedesinin Büyükkada’daki köşkünde geçen, “Vamık (Namık) Enişte”nin Çamlıca’daki köşküne gidip gelen, anneannesinin rahatsızlığı üzerine ailece bu semte taşınan yazar bu anı - romanları bize aktaran anlatıcıdır. Kahramanlarının yaşamdan yapıta nasıl geçtiğini şöyle açıklar: “Bunlar hayatımda görmüş olduğum adamlardır. Bunları hikaye şeklinde anlatırken isimlerini, hatta hayatlarının bazı kısımlarını, hatta yaşadıkları mahalleleri istediğim şekilde de-ğiştirmişimdir. Ben hikaye yazdım, tarihi hatıra yazmadım. İkisinin arasında büyük fark vardır.”

Kahramanlarının gerçek kimliklerinin ortaya çıkarılmak istenmesi onu tedirgin etmiştir. Örneğin Nasuhi Baydar, “Fahim Bey...” romanının kahramanını tanıdığını, gerçek adının “Fatin” olduğunu, romanda olduğu gibi Çetine elçiliği başkatipliğinde bulunduğunu ileri sürmüştü. Hisar ise bu tanıklığı kabul etmeye-erek “Bu o şahıs değildir, bu başkası-

dır” der. Oysa Yakup Kadri Karaosmanoğlu da bu kahramanı “çalar saat meraklısı hanımı” ile birlikte tanıyıp görüştüğünü, adının “Fatin Bey” olduğunu açıklar. “Ali Nizami Bey...” romanının kahramanının kim olduğunu da gene Yakup Kadri’den öğreniriz: “onda hele romanın ‘Şeyhlik’ faslını okur okumaz, bir vakitler Sütlüce Bektaşî dergahında rasgelp tanıdığım İlhamî Bey adında bir zavallı adamın hüviyetini sezmemem mümkün değildi... Arasıra, Baba’nın yanına büzülmüş ufacık, incecik vücuduna hiç uymayan kalın bir sesle ve koyu bir Rumeli şivesiyle, her heceyi, her vurguyu dörtbeş misli uzata uzata;

“Babaa erenler, müsaade buyursanız, size son yazdığım bir Nefes’ okuyayım.” diyerek söze karıştığı olurdu.

O vakit, neden saklayayım, hepimiz bir iç tedirginliğine kapılırdık. Zira, bilirdik ki, İlhamî Bey’in Nefes’leri şundan bundan aşırılmış ve gelişigüzel sıralanmış, vezinleri birbirine uymaz bir sürü mısralardır ve bunlar arasında tasavvuf edebiyatıyla hiç alakası olmayanlar vardır...”

Romanda Sütlüce dergahının yerini Hisar’daki Nafi Baba tekkesi almıştır. “Nefes”ler bölümü ise aynen Yakup Kadri’nin anlattığı gibidir: “... bize okutmak, beğendirmek için cebinden birtakım şiirler çıkarırdı. İmza yanlışlarıyla dolu ve divanlardan kopye edilmiş bu manzumeler... kendisinin yazdığını söylerdi...”

Romanda yazarın (anlatıcının) ana tarafından uzak akrabası olduğu belirtilen Ali Nizami Bey, alafrangalığı döneminde Büyükağa’da Nizam Caddesi’ndeki köşkünde varlıklı bir yaşam sürer. Pahalı merakları vardır. Kumara, kadınlara, giyim kuşama, arabalara, ava, tablolara, alafranga müziğe düşkündür. Şımarık bir mirasyedi yaşamı sürer; pahalı çılgınlıklar yaşar:

Bir kadınla randevusuna yetişmek için Ada’dan yelkenli kiralayarak karşıya geçer, Haydarpaşa’dan atla Çamlıca’ya çıkar, kimseyi bulamayınca randevusunun ertesi gün için olduğunu farkederek Kaç - göç zamanında yalı komşusu bir kadınla buluşmak için kayıkla denize açılır, yüzerek yalya çıkar, gizlice harem dairesine alınır! Bu sorumsuz yaşamın sonu eşinin onu terk etmesi olacaktır. Har vurup harman savurduğu servetinin tükenmesinden, ağır bir hastalığın bastırmasından sonra

Çamlıca’da harap bir eve yerleşir. Bektaşî babası olduğunu, burada bir hankah açtığını söylemektedir. Tek müridi ise “alafrangalığı” döneminde ondan yüz çevirmiş yaşlı lalası Hüseyin Efendi’dir. Düpedüz bir akıllı hastası haline gelen Nizami Bey’in üzerine lalası kol kanat germiştir. İkisi Donkişot ile Şanso Pança’yı anımsatır. Ama gördüğü bu şefkat dahi biçare Nizami Bey’in yoksulluğunun ve hastalığının ilerlemesini, uluyarak kaldırdığı akıl hastanesinde can vermesini önleyemeyecektir.

Ali Nizami Bey’i küçük bir çocuğa ait anılar arasından, aile çevresindeki kadınların söylentilerinden tanıyoruz. Şeyhlik döneminde ise onu bize tanıtan çocuk Galatasaray Lisesi öğrencisidir. Delikanlı, Çamlıca’daki sefil yaşamı geçmişle karşılaştırırken Montesquieu’nün Romalılar için söylediklerinden esinlenerek “Ali Nizami Bey’in yükseliş ve çöküşü...” diyecektir. Geçmişin Nizami Bey’ini şöyle tanımlar: “Kendisine fazla güvenen, fazla bir kıymet veren, biraz sanat meraklılığı taslayan, ani öfkelere kapılan, ötekine berikine kızan ve çatan, bütün tabiat ve maneviyatında, birbirine karışık olarak, bir hayli sathilik, biraz da acayiplik bulunan bir adamdı.”

Şeyhlik döneminin Nizami Bey’i ise sürüklendiği maddi yıkıma karşılık mutluluğu yakalamış görünür: “sükuna, rahata ve saadete asıl şimdi kavuşmuştu... o kadar mahrum görüldüğü bir şarklı ve Müslüman tevakkülü ona büyük bir teselli ve tam bir deva, şifa ve inşirah olmuş(tu)... Aklının kıtlığıyla, tembel-

liğin verdiği rehavetle, artık büyük bir dünya rahatlığına erişmişti.”

1952’de basılan roman 1936’da Varlık dergisinde bir uzun hikaye olarak yayınlanmıştı. O tarihte ise Hisar 50’sine yaklaşmıştı. Ülkesinde yaşanan hızlı değişim karşısında çekingen, kararsızdı.

Galip Kemali Söylemezoğlu onun gençlik dönemiyle ilgili olarak şu tanıklıkta bulunmuştur: “Abdülhak Şinasi’nin eski zamanları göklere çıkarmasına ben şaşıp kalıyorum, çünkü ben kendisini o zamanları yaşadığı sırada yakından tanıdım. O zamanlar yirmi yaşında (1909 ve sonralarını düşünerek 22 yaşında veya biraz daha büyük diye anlamlı) ve tam manasıyla züppe bir paşazade idi. İşi gücü de İstanbul hayatından şikayet etmek, devrinin, ailesinin, Türk cemiyetinin yaşayış tarzını tenkit etmekte.” 1921’de ise yazar, “Bir Türk ve İslam hayatının kucaklayamayacağı bir hakikate inanamıyoruz” diyecektir. Yaşar Nabi Nayır’ın açıkladığı gibi, Atatürk’e halkçılığı dolayısıyla ve Osmanlı aristokrasisini besleyen saray’ı tasfiye etmesi yüzünden yakınlık duymamıştı. Sokaktaki insanın yaşamına, sorunlarına ise yabancydı ve bu konuda şunları söyleyebiliyordu: “Fakir mahallelerinde gezindim... Bunlara sınıf farkını, mücadelesini öğretmek, rahatlarını bozmak, maddi bir rahat temin edemedi manevi intizamlarını bozmadır.”

Gerçeklikle, toplumla ilişkilerinde tedirginlikler taşıyan Hisar, zenginlikleri, iç rahatlığını, dengeyi, erinci geçmişi hesaplaşmada, onu yeniden kurmada, yorumlamada, değerlendirmede buluyordu. Kahramanını işte bu çerçevede içinde yargılar: “Ali Nizami Bey bana ilk önce alafranga züppeliği zamanında insanların gülünç çocukluklarının parlak mümessili; sonra da ölüm karşısındaki buhran zamanlarında insanların muhtaç kaldıkları büyük tesellinin feci bir numunesi olarak görünmüştü.”

Nizami Bey’in gençliği alafrangalık, yani Batılılaşmanın yüzeyden değerlendirilmesi hastalığını yaşar. Ama kahramanın şeyhliği de karşı bir kaynağın sağlıklı, doğru yorumuna dayanamaz ve bir kurtuluş sayılamaz. Günümüz Türkiye’sinde batılılaşmaya karşı çıkanların durumu da onun yaşamının ikinci ve “feci” dönemini anımsatıyor mu? ■

Abdülhak Şinasi Hisar

ALİ NİZAMİ BEYİN ALAFRANGALIGI ve ŞEYHLİĞİ

